

MAITEARI

(Agur-itzak)

I

Gauza ederrok baiño ederrago ba da
gauza eder guztiok egin zaituena,
itxi eidazu, arren,
beregana joaten,
maite kutunena.

Ederra iat mundua,
zu ederragoa:
alabaiña areago —neure atsegin ori—
zeuk agertu deustazun Egille Jainkoa.

Itxi eidazu bada
beregana joaten,
maite kutunena.

II

Nik etzaitut lagako
arimaz, egundo,
neure erraien arreba
birjin ta lorazko.

Pozik eroango dot zure gomuta leuna,
neure Jaunaganako, bakartade bidez.

Beti maiteko zaitut biotz-ondo gurenez :
argia ta egia maite ditudan lez ;
beti maitasun garbiz...
beti gogo utsez.

Jaunari opalduko deusat ardo dakion
zuga maitez eskeifii
eustan zoramena.
Profesa egun aundiz eder ixuriko dot
bere ontzi garbian...
beste zenbait naiari gozokin batera.

Neure opari zindo: Jaunaren eskuetan
ziur izango zaitut, galtze-bildur gabe.
Eta zugaitik asau maitatuko dot Jauna
eta arima zoratuz maiteko zaitut, laztan,
deitu nauan Jaunagan
biotz-aldatu-bakez maite nai zaitudana.

III.

Zure edertasun ori
Jaunagan lego obeto
arengan ez bait da
sekula galduko.

Itxi eidazu bada
Jaunari opalduten
zure edertasuna.

IV

Ez dakizu lorea
jausiko iatzuna?
Begira zeure ama
beste zeure pareko
eder bat izana.
Lorea joan iakon,
orri-guri zana
trukutz geratu da.
Ez, neure kutuntxu ;
txarto aituta zagoz :

Ondoa ez dozu
lore-bizitzan geien
maitatu bear dozun
gauzea... bai zera!
Loraetan ba da,
zerbait, loraekin
galduten ez dana:
Loraen zoramena
dagian ederrezko,
jainko "tasuna" da.

V

Eguzki aundiaren
ispillu txiki diran
gauzak urtuko dira;
ez azaldu daroen
jainko "tasun" printza.
Aidezko urre bat legez,
illaun eta iaio,
aldatuko da gero,
une batean, beste
jagiko dan aldi bat
apainiez jazteko.

"Tasun" eder-altsua
ibil-sarri dago,
zertzu barriak sortu,
argitu... ta igaro.

Printza orrek ba dagi
zure zoramena,
itxi eidazu aren
jatorrian maitatzen
zure edertasuna.

VI

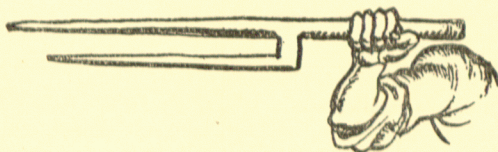
Ustelkorragaz bat bizi bear dogu.
Usteltzeko dana zergaitik maitatu?
Usteltzekoa onda-zorian badozu,
usteltzekoa barik, beti biziren dana
maitatu egizu.

Begioi irakatsi eiozue, maite.
Gauzok egun bateko loreak dirade:
Ustelkorrez jausi ta desegingo dira.
Baïña Jaunaren eder... "tasun" orren diztira,
izpien osotasun guztiez joango da,
urten gabe, aldikoz, urten dauan Begira.

Maite:
iadanik,
luzaro ausnarturik
bizi dodaz egiok.
Jaungoikoagan nai dodaz, orain,
maite zaituen begiok.

Gauza ederrok oro,
Jainko-argiz zarien
ezkerokoz eder,
Jaunagan nai zaituet.
.....
Nire maitetasunak
etzaitu aztuten.

A. BIKTORIANO GANDIAGA.
(Arantzazu'koa)

UME ZAPUZTUA

Sasi kume errukarri, mutiko beltzeran!
Zeintzu diran ez dakik eure ama ta aita.
Iri iskanbiltsuaren gaian zabartuta,
alderrai abil, kaden, txaide zikiñetan.

Begi larriak zabal; ule-latz, txanka-igar.
—Galazo-gozamenen arnari goibela!—
Eten bako gosea aldean dabilkala,
bizirik iraunteko lapur egin bear.

Yanariak pilloka dakutzak barano.
Askoak, alperreko urre-pitxiz apain.
—Pekatuaren zori txarreko seme erkin!—
Obeto aberatsen potzoak i baiño.

Billuts-billutsik, bizkor, igesi illunari;
estalperik aurki nai gaba egiteko.
—Etxaukak kupidarik iñok iretako—.
Soiña otz, sabela ikol; bai-dok lorra ugari.

Mundukeri ankerra! Nun kistartasuna?
Ona izango intzake, ba, i, ba-euko nok asi.
Asko larregikeriz; itzat yan ez yantzi.
Yaube bageko oil, iñok ez aintzat ire ituna.

Gizadi gaikoiaren errua akulada,
zuzentza arbuiako duk andi aitenean...
I eu ezaz errudun... "Bildotsek ordaintan
ardien zorrak", baiña. Ameriketa auxe da!

AURRE-APRAIZ'tar BALENDIN.

LUR - MIÑA

(Goethe'ren antzera)

Ezaguna al duzu, sagartze-loreak
zuriz yantzitzen dun lurralde berdea?

Aizeak darabil artalorra leunki,
ta mendi-soiñuak oparo dakarzki.

Araxe, araxe,
nire maiteakin egaztu nai nuke.

Ezaguna al duzu lurra, maite-asarrez,
astintzen ta ondartza bitxitzen aparrez
eten gabe ari dan itsaso ekaiztuna,
bere arnas gaziaz mondintzen niñuna?

Araxe, araxe,
Nire maiteakin egaztu nai nuke.

Ezaguna al duzu itsaso gaiñean
kokatu uritxoa, arkaitz gorrietan?
An nire begiak lenik zabal nitun,
an gaztezaroa bizi ta amestu nun,
andik aita zarrak dei eiten didate.

Araxe, araxe,
Lur-loa dagidan eraman nazate.

AMETZAGA TAR BINGEN.

ERESI KANTARI

L. MITXELENA euskaltzale ta *detective story*-zaleari, eta GABRIELA LOHITEGI'koaren arimari apalki barkamendu eskatuz...

Gaston du Pont du Rand, paristar jaun gazte logika-zale bat lehengo aldiz Euskalerrian zegoena, adi zitzaion bere euskaldun andre-gai kantuz ari zenari. Mutillaren belarri motz oarkorrek entzun araura analisatzen zituzten doñuaren notak... Ahaire polit, tolesgabea iduritzen zitzaion, erri hortako jendea eta gauzak oro bezala. Kantuaren itzetatik, berriz, ez zuen ezer ulertzen.

Helena kantatzetik gelditu zen, beraren buruaz miraz eresi zahar hori aukeratu zuelakoz doñu berriago baten orde. Neskatxa oraindiarra zen... Leiotik kanpora begira zegoen eta haren arpegi polittak asperdura zerakusan. Kanpoan euria erasoka. Egun guztirako barruan egotera bearturik ote zen, bere gurasoen etxe zahar illunean eta Paristik etorritako senargai horrekin? Isolak ari izanik ere naiago zukean atera, bere gazte-lagunekin ibilli. Laster, ezkondu eta, betiko joanak zitukean gaztaroko laguntasunak eta jolasaldiak, du Pont du Randtar bati zegokion emaztea izatea gatik. Libertatea galdurik. Jasango ote zuen horlako bizitza bat?, galdetzen zion neskak, kezkatirik, bere buruari. Ezetz erabaki zuen bere baitan. Bainan Gaston ez zen gizon biotz gogorra eta, dena dela, ez zion oitura txarrrik artzera utziko: ezkondu ondoren aurretik bezala bere gogoia baizik ez zuen egingo, senarra bere naikarietara makur erazirik. Bai eta gaur bertan, senar-ezitze hortarako saiakera gisa, mutilla beartuko zuen bere automobil aundi ederrean paseiura eraman zezan, dantza-etxe edo zinema batera. Ba zekien Gastonek ez zuela ateratzeko den gutien gutiziarik, eta onenean egun guztia etxean igaroko zuela, irakurtzen edo radioari entzuten. Busti beldur zen, alegia. Amor emango zuen, ordea, lau-

senguz edo laztanez enganatuz geroz... Eta segurantza horrek alaiturik, asi zen neska berriz ahapeka kantatzen. Amerikako ahaire bizkor bat aldi hontan.

Gastonek geldi erazi zuen: "Ez, eskatu zion, kanta ezazu arestiko euskal kantu hura", eta, neskak soa haren gana inguratzen zuelako ez-jakifia egifnik, lehengo notak txistukatu zizkion. Utsik egin gabe, gero, logika-zale bezainbat musika-zalea baitzen. "Oi, pentsatu zuen Helenak, ezer ez zait kosta eta atsegin apur hori egin dezaioket." Eta ahal zuen bezain sentimenduzki kantatu zion:

"Goizian goizik jeiki nündüzün, espusa nintzan goizian;
Bai eta zetaz ere beztitü ekhia jelkhi zenian;
Etxek'andere zabal nündüzün egüerdi erditan,
Bai eta ere alhargüntsa gazte ekhia sarthü zenian.

Mus de Irigarai, ene jauna, altxa izadazüt büria;
Ala dolütü othe zaizü eneki espusatzia?
—Ez, ez, etzitadazü dolütü zureki espusatzia,
Ez eta ere dolütüren bizi nizano lürrian.

Nik ba nizün maitetto bat mündü oren ixilik,
Mündü oren ixilik eta Jinko jaunari ageririk;
Buket bat igorri ditadazüt lili arraroz eginik,
Lili arraroz eginik eta erdia phozüatürük.

—Zazpi urthez etxeki dizüt gizona hilik khanberan;
Egünaz lür hotzian eta gaiaz bi besuen artian,
Zitrü-hurez ükhüzten nizün astian egün batian,
Astian egün batian, eta ostirale goizian."

Gastonek eskerrak eman zizkion pozturik: "Très bien, baina orain, mesedez, itzok izkuntza ulergarri batera itzul zaizkidazu." Parisko erderara itzuli zituen beingoan Helenak. "Illun samar —esan zion Gastonek arretaz entzun ondoren— gertaria itz-lauz jaulki zaidazu arren." Helenak eman zion orduan Gabriela Lohitegikoaren zori kupidagarriaren berri: nola ezkontzekoa zen Irigaraiko jauna bere hiotzeko kuttunarekin, eta nola il zen hau eztei-egunean bertan, ixillean zeukan amorante batek pozoiturik...

Kontatu eta Helena ixildu zen, eta beste zerbaitetan pentsatzen asi zen, baina "hüm —egin zuen Gastonek— hüm, hüm...". Haren adimen bizkor, eskolatzez ornitua ez zen lotan egon andregaia mintzo zen artean. Logika gutti aurkitzen zion mutil logika-zaleak Euskal-

dunen ipuin horri, eta mingarri zitzaion. Begiak itxi zituen. Gogametan murgildurik egon zen oraindik apur bat, eta bat-batean “Gauza horrela gertatu al da benetan?” galdetu zion Helenari.

—Zer diozu? —esan zuen miraz neskak, bere geroarekiko ametsetik iratzarrik.

—Diot, ageri edo paper zaharrik ba al da ipuin hori egiaztatzen duenik? Kantuak aipu duen “maitettoa” auzitara jauki al zuten, eta auzitegiak erruduntzat jo al zuen? Itz batez, egia ote da Irigaraiko jauna tankera hortan il zela?

—Nik ez dakit; hala diote kantuak eta hemengo jendeek beintzat...

—Jendeek diotena! —oiu egin zuen Gastonek erdeinu bizitan—. Ez al zera ezertaz oartu ipuin bitxi hortan: Gabrielak zeñen argiki mintzo iduri duen lehengo irur ahapaldietan, eta zeñen lauso ta adi-gaitza den, aitzitik, azkenengo ahapaldia?

—Ai! —egin zuen Helenak ez-axolki— kantu baten itzei kasu egin bear ba litzaie...

—Bainan bai kasu egin bear zaiela! —esan zion Gastonek suminduxerik bezala: gogamen sakonetako mutilla zen, eta zenbait aldiz andregai txoriburu bat baizik ez zela uste izatera gertu zen—. Orori kasu egin bear zaio, eta bereziki kantu honen letrari.

—Zertarako ote?

—Egia billatzeko! —iñardetsi zeun ospatsuki mutillak.

—Egia zer da? —galdetu zion irripar batekin Helenak, bere aurdendoran Ebanjelioa irakurri zuen eta—. Zuk ba al dakizu?

—Kasu hontan baietz uste dut, eta orain agertuko dizut, adimen-argiari jarraikiz idoro dudana bezala.

—Esan bada, Sherlock!

—Beste giltzen gabea, protagonisten psikologia, lau ahapaldiok salatzen digutenaz, kontuan artu dut Irigaraiko jauna ta Gabrielaren artean egiaz zer gertatu zen jakitekoz. Zer erakusten digu bada Gabrielak bere gogoaz eta barruaz ezkontzaren berri damaigularik? Ez zela bera siñetsi erazi nai zuen eta, zure esanei ba nagokie, erriko jende xinglek siñetsi duten antzekoa, ots, zorigaitzak jotako alargun urrikalgarri bat, bainan, aitzitik, emakume biotz otzeko ta buru-arin bat, gaiñera aundi-nai ta ontasun-zalea zena eta, azkenekoz, naiko lizun ta lotsa-gabea.”

Helena protesta bat ateratzera zioan salakuntza izugarri horrek arriturik, bainan senargaiak ez zion astirik utzi, eta bereala jarraiki zen: “Biotz otzeko ta amorio gabekoa zela errex da ikustea: lehengo ahapaldian, eztei-eguneko goizean bakarrik zegoela gogoan zer zera-billen hartan jakin erazten baitigu, ez du batere Irigaraikoari liokean naitasunik aipatzen... ez dakar ez eta senargaiaren aipurik ere... Bai-

nan bai jantziko duen soinekoaz baizik ez dela arduratua darakus-
kigu: neska buru-arin ta azalekoa zelako seiñale bat. Gero, ezkontzak
etxeko andre aberats egingo duela jakin erazten digu: Irigaraiako jauna
ez zuela benetan maite ikasi dugunaz geroz, hortatik ageri da senar-
gaiaren etxaldeek dirutzak lilluraturik baizik ez zuela harekin ezkon-
tzea onartu. Urrengo bertsoan, berriz, alargun gazte geratu dela oroit
erazten du, entzuleen barruan griña likitsak piztea gatik noski, ezen
ba dakigu alargun gazteek, beren jantzi beltz eta gezurrezko mal-
koekin gizonen lizunkeriarri kilika egiten diotela, hauien sentsualitatea
sadismu dasta batez areagotuz... eta maltzurki esaten du bestalde
iguzkia sartzean dela alargun gertatu, hau da, amoranteekin gauaz
ibiltzeko libre; ezin garbiroago aditzera eman zezakean alargun lizu-
nak amorante-gaiak bildu naian zebilela, hainbat geiago non arestian
gogora erazi dien andre aberatsa dela bere ezkontzari eskerrak... Gab-
rielak sentimendu itsusi horiek oro ozarki, geiago dena kantatuz,
agertzen dituelakoz, lotsa-gabe bat zela esan dut. Bainan are txarragoa
da oraindik zeren hipokrita bat baita: urrengo bi ahapaldietan bere
senarrarekin izan duen alkarrizketa jaulkitzen digularik, Irigaraiako
jaunarekin maitaminduarena egiten zuenik ez digu ezkututzen azal
uts ez besteak! Eta Irigarai seiñeskorak, Gabrielaren zimarkuneriak
atzipeturik, ustez eta egiazko naitasuna diola emakume antzegilleak,
bere segetetua salatzen dio—beraren zorigaitzerako: beste neska bat
zuela maite, alegia. Pentsa nola artuko zuen Gabrielak aitormen hori!
Orain artean senargaia orobat baizik ez ba zitzaion, orain gorrotzen
du noski, ezen, berak ez ba du maite ere, ez du jasango berea zelako
gizona beste batena izatea. Edozer egitera prest geratzen dela egin
zaion irain hori apentzekoz, aisa seiñetsiko dut.”

Hemen Gastonek bere itzaldia eten zuen, Helenak zer-edo-zer
galdegin aiduru izan bailitzakean. Bainan neskak ixillik zirauen eta
mutil gazte logika-zalea aurrera mintzatu zen honela: “Kantuak ez
dasaigu nor zen Irigarainen amorantea; hargatik segur izan zaite
arrazoinamenduka hori ere neuk idoro dezakedala: *Seirenek zer kantu
kantatzen zuten, edo Akilleusek zer izen artu zuen emakume-artean
ezkutatu zenean, galdeok korapillotsuak izan arren ez dira aieruka
inolas ere erantzun-eziñak* (I). Dena dela neska haren izenak eta
deiturak ez dute gertaerarekin zer-ikusi aundirik, eta nor zen ez jaki-
ñik ere igar dezakegu neska zintzoa ta lotsa onez betea zela, bere
amorioa jendea gatik ixillik gorde zuelakoz; fededuna zen, Jainko
jaunari fidatu ziolakoz ordea; eta aierkunde gabekoa zela ere ikusten

(1) Sir Thomas Browne-n esakera bat, E. A. Poe-k *The Murders in the Rue Morgue* ipuiñari itz-burutzat jarria.

dugu, maite zuenaren zoriona opa zuelakoz ororen gaitetik —beste emakume batekin izan bear ba zuen ere— Irigarairi eztei-egunean igorri zion lore-sortak darakuskigunaz. Zergatik lore-sorta bat? Ene ustez, zintzoa bezain txiroa zelakoz, bestela prezioitsuago litzakean doai bat egingo zion: urrezko eraztun bat edo bitxi bat edo abar. Kontuan ar ezazu, hala ere, lore bakanak, hau da garestiak aukeratu zituela neska biotz on, berekoikeria gabeko hark... gaixoak eralgiko zituen hortan, bearbada, zeuzkan txanpon guztiak...

—Bainan lore-sorta pozoitua zegoen! —oiu egin zuen Helenak.

—Hala diosku bederen Gabrielak... —iñardetsi zuen Gastonek lasaiki— Loreak pozoitu? Nai dut hori, ez den ezin egin ditekanean gauza bat. Bainan oso gauza zailla da ta lortzekoz bear da kimikaren ezagutza bat naiko sakona, garai hartako Euskaldun emakumeek du-darik gabe ez zeukatena, ez eta oraiñaldikoek ere noski. Ez, Irigaraiko jauna pozoï-bidez il izan ba da, segur izan zaite pozoia ez zela loreotan jarria. Gabriela maltzurregi zen, ordea, gezur osorik esateko ta uste izateko da beraz, haren kantuari ba gagozkio, izan ere zerbait ba zela “maitettoak” Irigarairi bidalitako lore haietan. Zer ote? Egiantzaren araura eskutitz bat, edo ille-kizkur bat, edo bestelako oroigarri samur bat; Irigaraiko jauna, delako oroigarria ustegabeen idorota, goibel gelditzen da gogoratzen zaiolako amorio garbi, zabal hori aldera utzi duela bere ta Gabrielaren familiaren interesei jarraikiz arrazoizko ezkontza bat egiteko. Eta Gabriela gaiztoak hori dakusalarik, haren biotz ankerrak jasan ez dezakean alkar maitatze zintzo horrek gaitziturik, gezur eskerge hau asmatu ta senargaiari esan erazten dio: lore-sorta Irigarairen amoranteak pozoitu zuela, zaldun kupidagarriaren eriotza honen gain ematekoz.

—Bainan ez ba du honek Irigarai il, norik arren? —galdetu zuen Helenak, beraren gatik iker-lan hortaz arduratzen asirik— Ala berak bere burua il ote zuen?

—Izan ditekenea da hori a priori, erantzun zuen Gastonek—daki-gun bezala gizon biotz maltsoa ta gogo aula zen, familiaren gatik Gabrielarekin ezkontzera gertu baitzen beste neska bat maite izan arren; zio horrengatik neronek uste izan dut apur batean bere buruaz beste egin zukeala etsipenez. Bainan ustekizun horrek ez du egiantzik: Irigarai kristau onegia zen horlako bekatu larri bat egiteko... ikusi dugu nola, haren amoranteak hala nairik, beren maitetasunaren segetua Jainko Onari fidatu zion gizon jainkotiarrak... Gabrielaren aiurriak, ordea, beraren aitorkunde lotsagabekoetatik dazaugunaz—lizun, hipokrita, aundios, buru-arin eta biotz gogorreko zen Gabrielaren aiurriak egia aski garbiki salatzen ta aldarrikatzen digu: berak du Irigaraiko jauna il!

—Ene!—egin zuen Helenak, txunditurik—ergelkeria bat da hor dionzuna... Ez al du berak esaten zazpi urtez senar illaren gorputza bere gelan gorde duela, gau oroz bere besoetan laztantzekoz? Ez al da hori benetan maite zuelako ageri bat?

—Ergelkeria bat dena—esan zion Gastonek erdeñari—horlako ipuiñ batean sifnestea da. Zazpi urtez gorputz illotz bat norberaren lo-gelan aukitzea!... Uste al duzu Legeak—Elizarenak edo Errege-renak—utziko ziola egiten? Ez noski, dudarikan gabe. Segur izan zaitezke Irigaraiko jauna lurperatua izan zela, oitura ta oikundeei jarraikiz, eta ez nago zalantzan Gabrielak negar ugari ixuri zuela eortzeta-egunean, fartzontzi gogaikarriak!... Baiñan hemen ere, fiñegi zen gezur borobillik esaten ibiltzeko: gezur-edo egia-erdiak zituen esaten, jende sifieskorren lepotik iseka obeto egiteko. Berak aitortzen duenaz geroz, norbait ezkutatu zuen baiki bere gelan, ez ordea Irigaraiko jaun illa. Nor ote zen? Bere oaide edo amorantea, ezbairik batere gabe. Ezen, baldin Irigaraiek amorio garbi bat ixillean ba zeukan, hark oaide bat zedukan ezin bestez, emakume lizun ta atsegalea zelakoz arestian ondorekatu dugun araura, Lotsarik gabe aitor du gau guztiak gizon bat bere besoetan atxikiz igarotzen zituela: zertarako bada, maitakeriazko jolasetan jarduteko izan ez ba litz? Oar zaite bestalde amorantea *bere* besoetan edukitzen zuela eta ez zetzala bera, haren eme-izaerari zegokion bezala, gizonaren besoetan: horrek are argikiago erakusten digu emakume likits baino likitsagoa zena, esan nai baitu beraren atsegiña zuela oroz lehen billatzen, gauazko jolasotan bera zuzendari izaki... Baiñan lotsagaldu bat izan arren, beldurti ta koldarra zen, eta ez zen ausartu bere lizunkeria besteen aurrera agertzera; baldin egin izan ba lu, jendea jelostuko zen, noski, alargun andre gazteaz, inkesta bat izango zen eta bere gaizki egiñari eskerrak irabazitako ontasuna galduko zukean, bai eta bere bizia arriskutan ipiñiko. Horrengatik amorantea bere etxeko leku ezkutu batean gordatzen zuen —ezkuta-leku faltarik ez baitzen garai hartako jauregi zaharretan— bere lo-gelatik urbil alabaiñan, beti ere haren mendeko ta zerbitzurako egon zedintzat.”

Beste ixillune baten ondotik Gaston berriz asi zen: “Ots, Gabrielak senarra il du eztei-egunean bertan—pozoituz noski, pozo ai pu baitakar zini ko hark bere kantuan. Ez dio lore-sortan eman, baiñan bide klasikoago batez: edari edo janaritan, edo zizta batez. Bi zio nausiren gatik egin du gizeraite hori, nik uste: lehenik, senarraren gandik askatuz bere amorantearekin bizi ahal izateko, Irigarraitarren ontasunak berarentzat gorderik, ordea; gero, Irigaraiez apentzekoz, honek bere amorioaz egin zion aitormen ergelak sumindu zuelakoz izugarritan, ez baitzen noski barkabera eta senargaiak beste bat maite

izatea laido gaitza zitzaion baiki... Dena dela, bigarren zio hori bere obenaren justifikagarritzat artuko zuen hipokrita hark.

—Zergatik arren—jakin nai izan zuen Helenak—, gauak gizon bizi baten ondoan baldin igarotzen ba zituen ta ez gorpu zurrun batekin, zergatik dio limoi-urez ikuzten zuela gauero?”

Gaston gorritu zen, gogamen argiko bezainbat biotz aratzekoa baitzen mutil jaioa. Hala ere andregaiari inardetsi zion: “Bai, emakume haren likiskeria ezaguturik, beldur naiz ba dela hortan zear-esan zikiñen bat... itz-erdizka uler dezakezu... Eta gero, zergatik dio ostiral goizean zela hori gertatzen? Ostirala, sentsualitatearen jainkosari paganoek eskeiñitako eguna, baiñan kristaumentzat egun santua: emakume dollor hura ez zen egiaz kristaua, ordea, eta gure fede santuaz parre egiteko abagune hori ez du galtzera utzi nai...”

Helena ixillik geratzen zelarik, gogoetan galdurik—gogoeta gozoa noski irriño bat èragiten baitzion—Gastonek amaitu zuen bere itzaldi irakasgarria liriko antzean: “Ai! zer nolako arima beltza euki bear zuen Gabriela Lohitegiko hark... Hargatik, berberak ez zekarren ausaz bere gaiztakeriaren erru osoa: nik uste, odolean zeraman gaizkiaren kutsua, haren deiturak berak salatzen digunaz. Alabaiñan, honera etorri baiño lehen “Lexique français-basque” bat erosi nuen Baionan, eta hari eskerrak euskeltzale egin naiz; ba dakit orain Lohitegiarrak hala izendatuak izan zirela beren jauregian gauza zikin, loitsuak buruartzten zituztelakoz leiñu urrikalgarri hartakoek... Zer nai den—bukatu zuen Gastonek ateraldi bertutetsu horren ondoan—, horra ezkutapen bat argiraturik, eta ene iker-lanak erakutsi bear dizu arrazoiaren bide segurrari jarraikiz beti Egiara el ditekeala, zer nai izanik ere aztarnak edo oiñatzak nahastekoz maltzurrek egindako alegiñak oro. Zuk zer pentsatzen duzu hortzaz, maitea?”

—Se non è vero...—inardetsi zion Helenak eztiki, eta italiano, ezen senargaiak susma zezakean baiño askoz ikasiago ta fiñago zen neska politta—Dena dela, zure asma-lan horrek erakusten digu mutil burmuñ bizkorra zerala, baiñan aurretik ere ba genekien. Halaz ere esker bereziak zor dizkizut ideia on bat eman baititazu, besterik ez ba litz ere...

—Zer ideia? galdegin zion senargaiak.

—Gero jakingo duzu, esan zion misterioski. Eta nola, azkenean, beraren ideien baizik ez baitzuen Gastonek axolik, ez zen tematu eta Helena asi zen berriz kantan.

* * *

Izatez, Helenaren ideia ez zen txarra, neskaren ikusgunetik beintzat. Baiñan uste izateko da senargaiak ez zuela onarturen, zer zen jakiteko denbora ta astirik izan ba lu. Denborarik ez astirik ez zuen izan, ordea. Gogoan erabili zuen Helenak: "Gaston hau azkenaz beste ez zait geiegi gustatzen. Burgoi, arrazoikazale, aspergarri delarik, zer bizitza itsa eramango dut harekin ezkondu eta!... Alabaiñan ezkontza horri ezin itzur nakiok: aberastasuna ta gizarteko leku gailen bat ekarriko dizkit eta, gaiñera, gurasoek nai dute egin dadin: alaba on izaki, ez nioket inñondik ere atsekaberik eman nai. Baiñan, Gastonen ispiritu ikertzalleari eskerrak, orain ba dakit nola joka..." Eta gogoia lasai, senargaiari beti atsegiteko prest geratu zen ezteiguna egokitu artean.

Ezteiok ezin obekiago igaro ziran, han zeuden guztien poz eta alegantziaren erdian. Gastonek, mutil zintzo zintzo izan arren, ttantta bat neurritik kanpo edan zuela aitortu bear da; baiñan ba zuen ausaz mozkortzeko arrazoirik Helena zen bezalako neska zoragarri, edermenez bete batekin ezkonduaz...

Helenak, aldiz, burua otz eduki zuen, beialako Gabriela Lohitegi-koak bere ezteietan zedukan bezain otza, noski, egiak ba ziran Gastonek esanak. Baiñan Gabriela garai romantiko baten alaba zen—pozoi ta maskaro ta ezkutuneen garaia—eta Helena neska oraindiarra zen guztiz, gauzak lillura gabe ta bakun nai dituen ogeigarren mende hontakoa. Horrengatik askoz sinplekiago gertatu zen. Azkenengo ezteiliarrek etxerako bidea artu zutenean senar-emazte berriak baka-rrikan utzirik, Gaston, oiñak piska bat kordoka zerabilzkiela, ezkon- gelara zeraman eskallera luzean goiti abiatu zen. Biotz aratzeko mu- tilla izan arren, ez dut ixilduko zentzuak irazekiak zituenik. Baiñan gau hartan zillegi zitzaion, ezta? Ezkon-gelan sar erpai zegoen. Bizki- tarteetan Helenak aurrea artu zion, Gora igo zen txairo eta ariña. Ez zen gelan bereala sartu, ordea, baiñan ezkontideari eskallera-buruan itxo egin zion.

Mirabeak jauregiko beste alderdian bizi ziran eta horrengatik, He- lenaz beste, inork ez zuen ikusi nola senar gazteak, mailla bat uts egin bailukean, eskallera goiti beheara erori zen eta, beko lehen maillaraño amildurik, hantxe lepo-ezurra autsi ta puskatu zuen.

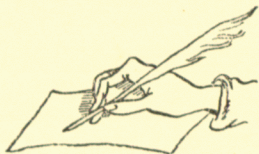
Bitartean Helenak orroaz eta marrumaka ziarduen, eta mirabeak lasterka etorririk agertu zirenean, artista antzean alditxartu zen nes- kame baten besoetara.

Eorzketa bat txit ederra egin zioten du Pont du Rand zorikabeari eta, bear zen bezala, negar saminiñ asko zuen andre alargun gazteak. Aide, adiskide ta ezagun guztiek biotz-biotzetik erruki zioten gure Helenari.

Hain errukarri ote zen gero? Du Pont du Rand zenaren gandik jarauntsi zituen, kondesa tituluaz eta jendeen estimuaz gaiñera, etxe-jauregi polit bat eta goitiko ondasunik franko. Bestalde, Lohitegiko Gabriela baiño zoriondunagoa, ez zuen zazpi urtez maite zuen gizona, il edo bizirik, bere gelako lurpean eduki izan bearrik: urtebetea gabe iges egin zuen erbestera bere erriko amorante gazte batekin. Doatsu bizi izan ziran, aurrik ez baitzuten izan.

JON MIRANDE.

Parisen, 1960. II. 26

IZAKI, IZATE, EZA

(J. A. INTXAUSTI'RI)

1. "Edozein izakik ba-du izatea", diñozu. (EGAN, 1960. 1-2.) Ni lengora nator berriro. "Izatea" gutxi esatea da zuk or nahi du-zunerako; itz orrek bakarrak berez ez baitu esaten izan ere ba-dan, ala izateko bidean dagon. Iardunetik, bai, izanezkoan ari zerala argi dago, "mundua ba-Da", diñozun ezkerro.

Zure ENS orri emaiogun norbaitasuna naiz zerbaitasuna, latiniñez ere nahi ukan zutena. *Ens* eta *essens* bereizi nahi ukan zitûn Kintilian batek (ez gure Kalagurritarrak): *essentia* atque *entia*: izandunak eta izatedunak. Ez didazu ukatuko, emendik amar urtera iaioko dan Perutxo gure buruan izatedun danik; baiña bere baitan ez da izan-dun oraindio. Zertako ez erabili gure Metapisika ederragô? Zertako sartu or besteren gurdi astunên, geuron egal-ontzîn txairo gabil-tzakela? Bestenaz, eziñ esanen didazu, *izandun* euskera ez dala, ots, izan-iabe. (Cfr ukhandun, ukhaitedun, BN.; eukitedun, B.)

Irakurri diozat erri-gizon bati zure esamaña ori ta nereea. Egia esan, zurea poliki atzi du, ta gaztelaniz eman ere, bai. "Izandun danak, ba-dana ba-du" entzutên, obeki iduritu zaio; ta aldez-beste, "ba-dana, izandun da", entzutên, begik argi argi ipiñi ditu, ta "Ori da euskera iatorra!" esan du. *Ba-dana* ez diteke esan latiniñez, ez griegoz. Latiniñez, beintzat, *existentia physica*, *essentia physica* esan-beharra daukazu. Etorri zaitetze gero, olako gauzarik euskeraz ez ditekela esanez, eta ez aitortu "nik ez dakit euskeraz".

“...ezer-ezak ez baitu egoterik, ez nunbait izaterik” diñozu are (40-7). — Ez eta bai. Eza uts utsa ez dezakegu asmatu; baiñan ezer-eza bai, zerbaiten eza beti. Heiddeder gora bêra, *baia* lèn asmatzen dugu *eza* baiño, eta eza eziñ asmatu ere, baiaren arrimôn ezik. Eziña ere asmatzen dugu ba-zitekenean. Or etorri zan iesulagun portugaldar Fonseca, Molina aipatuaren Maisû, beure *futuribile purum* arekin. Espaiñin zenbaitek muziñ egiten ba’diote ere, Europan ongi artu dute Fonseca-Molinaren aburu ori, eta Metapisikan arkitu dan abururik zorrotzetakô ta piñenetakô daukate. Zer da ori, gero ere, gure baserritarren Metapisikarako?—Mediterraneô arkitzea... arkiturik baitzeukaten. *Futuribile*, gertagarri guziak eta *futuribile purum* ere garbi garbi ta bizi bizi entzungo dituzu Larraungo amazapî erritan, Araiz’ko zazpitan, Betelu’rekin, Leitza’n, Napar-goierrin Berastegi’tik Lizartza’ra bitartean, Gaztelu ta Orexa tarte dirala, eta, Bidasoz aindi: Gora euskera! ez da zu aifñakorik Metapisikan.

3. “Exsistentiak ateratzen du, diñozu are, izakia ezerezaren illunbetik.” (40-3.) Nik ez dut baiesten exsistentia ori, illuna ta soberakiña dirudidalako: S. Tomasen iatorra, bai. Itz orren orde *esse* erabilten du, dakizunez: ba-dala, que ya es, que hay, qu’il y a. *Est* esatèn ere, osagarririk edo galdekizunik ez ba du, ba-da, ya es. ya hay, il y a, besterik ez du esaten. Ontan okertzen da Etienne Gilson tomistakin: *bai*-gauza besterik ez dana, *zer*-gauza egiten dute. Prantsesez ez omen diteke eman bere mami guzian eskolastikuen *est*. Ez, zera! Bai-gauza zer-gauzarekin batean nàste eman nahi ba da, ez.

S. Tomas bere argibide aipatu artan, ba-dalakôn ari da: “Gizona naiz piztia *zer* dan iakitea bat da; *ba* dan beste bat.” “Ba-dana, *exsistentia physica* iator ori, gertatuari begira dago, naiz gertatze-koari; baiñan gertatzèn berèn ez da ezer. Naiz izanèn dala, naiz ez dala, *ba*-da, *ba*-diteke, *ba*-liteke, *ba*-ziteken. Guk atzerriko Gramatikari begira, gaizki eman oi dugu naiz, zira, da, ba xorgiñ ori gabe.

Nire euskera au atzi ez ba zeneza, nik zurea ez, beintzat, or duzu eskolastikuen izkuntzan, esan nahi dudana: Exsistentia quid mere affirmabile est; non quid substantivum. Affirmabilitas actus est (eta zer atsegin egin dion Metafisika irakasle bati nire izen-mugatze

onek!); el *ya* de las cosas, esan diot gaztelaniz, eta au ere oso ederki iduritu zaio.

Irakurri ukan dut eskolastikûtan esse=habere essentiam seu existentiam. Oso oker; habere essentiam, ez; habere existentiam, bai. Zer-gauzarik adierazten ez ba du, ez; adierazten ba du, bai. Ortarako osagarria behar du: *tò esse, id esse*. Sorkarietaz mintzo girala, existentzia iatorra *an sit res'i* erantzuna da. San Tomasek aipatu lekûn diñona: ba-dala; *de facto esse suo*.

Tomisten bigarren existentzia ori, *in fieri* dakarten ori, amets utsa iduritu zaida beti, ta ez niri bakarrari. Aristotel'en gertaburu edo *causaetan* sartzen ez dira ausartzen. Beste aldera, ezin eskapatu dute, nolabait gertarazle dala esan gabe. Zer da *id quo* ori? *Id quo aliquid fit quocumque modo*, ots, "zerbait nolabait gertarazten dûna", ez al dagokio existentzia orri? Concausa, comprincipium, quasi comprincipium, quasi forma, pars determinans, &, nik dakit zenbat gauza erauntsi diozaten Zigliara, Reinstadler eta gaiñerako tomistek. Egia esan, ez dakite non dabilzan. Nire ustez, existentzia ori Aristotelen morphê'ri urbiltzen zaio, zerbait baldin ba da.

Galdeginen didate ordea, ta zuk aiekin: izateko dagon izate ori zerk aterezazten du ezerezaren ilunbetik izanera? Zerk izanerazten du?—Aita Aristotelen aburuz, gertarazle (causa efficiens) batez gaiñera, izagaia ta izaera behar ditu beren ereduarekin eta norakoarekin. Gertaburu orin artên eta oritako bat bezala ipinten ba dute existentzia ori, bego; baiña beste gauzaki bat bezala artzen ba dute, gaiñez dago. Phylomorphismos naikô da. Bein izagaia ta izaera (materia essendi et forma essendi) elkartzen diranên, actus essendi gertatzen dira, ots, izanên dana. Nere burûn ez dira kabitzen essentia physica et EIUS existentia. *Ens physicum* baldin ba'da, *exsistens* ere da.

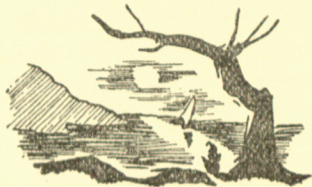
Europeartu gaitezen, esan diguzu beste nonbait.—Bai, bai, baiña lènik euskaldundu. Euskera ongi ikasi, ta erriarena. Erri-euskerak ba-dauzka ondasun gordeak; guri dagokigu orik argitan ipintea, ezer aundirik asmatu gabe. Ortega Gasset'ek esan omen zûn, euskaldunok ba-dakigula Europatik zentzuzko gauzak artzen, eta ez diranak bazterreratzen. Orañ ere, aspaldi aundin bezala (laureun urtez onontza) ba-dira gutartên Aita Vitoria'ren eta Ázpilkueta'ren

ondoko batzuk, apaiz eta praile iakintsük, Aristotelen ez ezik Kant, Hegel, Descartes, Bergson eta olakoen berri dutenak. Or dauzkagu Madrillen orañ ere Zaragueta eta Zubiri. Eta Parrokietan eta komentütan oinbeste Mezadun ixil. Guk ez dugu ukan galtzadun soiletan filosofurik, berriketontziren bat baizik: literatök bai, baiñan orik ez dute iakintsu izenik merezi.

Barkatu, neure burûrengaz zerbait eratzikitzen ba dut. Nik ere, euskera lantzean, begi bat beti gure errira begira eduki dut, eta bestea Europara. Nik darabiltzidan liburu bakarrak ikustera baldin ba'zatoz, ez duzu arkituko euskal-iztegi aundirik —Azkue aundia Ameriketan utzia dut—; baiña bai latinezko ta griegozko ederrak; Oriri begira bizi naiz, euskeraz zerbait goraxego edo piñago egokitu nahi ukan dudân. Auteman dute, eta esan didatenak ere baditut, aprobetxategi ona atera naizela. Oraingo gazteok, zük bakarrik ote zerate Europara begira asi ziratenak? Begira lènik etxera; gero, Europara.

Zure artikulu ori artu ta utzi amar bat aldiz egin dut, ezin entendituta. Azkenên, ukabilak ertsita asmo sendô artu beharra ukan dut begiz bederen guziri pasara bat emateko. Oraingo gazte batzuk, mordoillokeri ta guzi, guk baiñon euskera zaillagô egiten duzute. Niretzat Arriandiaga ta A. Urrutia ur garden dira zuen aldean.

ORIXE.

POESIA ETA EUSKAL POESIA

Jaun-andreak:

Hitz batzuk esan nahi dizkitzuet poesiaren izan-zolaren gainean eta gure euskal poesi laburraren gainean. Entzun zaizkidazue ordenamentu argi batean.

POEMATIKA

Orain urtebete edo urtebete terdi, ipuitxo bat eskribitu nuen (eta barka zazue nitzaz mintzatzen hasten baldin banaiz nire hitzaldiño trakets honetan), Donostia eder honetako EGAN euskal errebistan argitaratu zena. Ipui hura, nik eskribitzen ditudan gauza guztiak bezalaxen, etzen gauza haundia, baina euskeraz zein gauza apurra eta gehienetan balio-gabekoa eskribitzen den ikusirik, eztut uste huragatik lotsatu beharrik dadukadanik, eta lehengo egunean ene lagun batek harroa deitu zidan, esan nuelako ipui hura bezalako gutxik irten eta irteten dutela euskal eskribitzale luma herdoitsueterarik. Egia esan, bospasei lagunek bejondidala eta zorion-didala esan zidaten, eta hori niretzat naikoa eta aski da, hoién iritzia niri ardura didana delako.

Ipui haretan gauza bat esplikatu nahi izan nuen, zer gauza den poematika, zer dagoen poesiaren azken funtsean eta fundamentuan, eta zergatik nik horri poematika deitzen diodan, naiz-eta hitz honekin gaur egunean askok beste oso gauza diferente bat adierazi nahi duen. Eskribitzen ditudan gauzekin, eztakit nik zer gertatzen den, baina beti pasatzen da gauza bat esan nahi dudala, eta euskaldun irakurle gutxi nik eskribiturikoak irakurten dituztenek, beste gauza bat, guztiz diferente eta desberdin, entenitzen dutela. Hala gertatu zen nire ipui apal harekin, jenteak bakarrik entenitu zuela agirien zegoena, hau da, ipuiari gertatzen ziren gauzak. Eta gertatzen da ipui edo

nobela bat eskribitzen denean, “barneko mandatuaren gainetik” giro bat, inguruko edo kanpoko forma inportantzia-gabeko bat hautatu behar dela, eta nire iritzia da munduko eskribitzale guztirik ehuneko laurogetamarrak beren bizimodua hautatzen dutela horrera heltzeko, nik behintzat hala egin dut nire ipui apurretan. Ipui harek “Olerkaria” zedukan izena, edo euskera garbiz esan behar den bezala, “Poeta”, eta nire ipui haretako poeta zorionekoa kontulari zegoen fabrika batean, eta nola ni ere kontulari nagoen fabrika batean, jenteak pentsatu bidezuen nire gainean eskribitzen nuela, nik ere, noizean behin, jenteaz asperturik nagoenean, poesia eskribitzen dudalako, poeta naizelako, eta lehen aipatu ditudan lagunek ni ikusi ninduten kreatu nuen poeta harengan, eta erraturik dabilta, zerren nik ezin trata baitezaket nire bufua hain moldegaizki eta krudelki.

Niretzat, forma eta bertso-molde guztien harandikoan, bestekaldean, poeta izena eramateko, arimaren edo espirituaren propietate berezi bat eduki behar da. Gizon bat izan liteke munduko bertso-gilerik hoberena, ezta inoiz ere neurrian eta musika-airean erratuko, puntu aberatsak erabiliko ditu, esanen ditu pentsa litekeen gauzarik zorrotzenak, hitz batean, euskal herrietako bertsolaririk habilena izanen da, giza-legez beterik, euskal jakituriaz horniturik, inungo bertsoak botako ditu, eta hala ere gerta liteke poeta eztena. Zergatik? Mandaturik eztakarrelako, barnean poematikan ezaramalako. Hori da hitza: Mandatua. Nundik eta norako mandatua.

Gauza aspaldiko eta jakinegia da, eguzkiaren pean eztagoela gauza berririk, pentsa litekeen gauza guztia pentsaturik dagoela aurretik, baina nik uste dut, hau gizon anapoeten esakera, iritzia eta premia dela. Har dezagun ejemplo bat: Gure patroia haundiak, Aita San Inazio Loiolakoak, esan zion behin bere euskaldun ikasle bati: “Ze ajola dizu munduak, ze ajola dizu mundua irabazteak, zure arima galtzen baduzu?” Hau, egia esan, gauza berria zen bere denboran. Baina gaurko poeta bilbotar batek esan du bere azken liburuan, “Argi Mintza” izeneko liburuan: “Ze ajola dit nire arima galtzeak, mundua salbatzen baldin badut?” Hau da gauza berria, hau da poematika, hau da mandatua. Hemen dago poeta bat. Lehenbizi: Nundik mandatua. Bigarren: Norako mandatua.

NOR DEN POETA

Nire aitak esan dit askotan: “Zu ezin zintezke izan poeta”. Zergatik? Zer pentsatzen du harek poeta dela? Nor pentsatzen du poeta dela?

Honekin esan nahi dut, zer pentsatzen duen herriko jente xeheak

poetatza eta poesiaren gainean. Jente ez-ikasi eta jakingabeak persona barregarri bat ikusten du poetarengan.

¿En qué se le conoce que es poeta?
En que no tiene una peseta.

Nire andregaiaren amak (1961 urteko amagiarrebak), eztaki poeta naizena, bestela duda sakonak daduzkat haren alabarekin ezkontzeko baimenik emanen zuenik.

Baina pizka bat eskolatua den jenteak, beste gauza bat sinesten du. Horregatik erantzun nion aitari: "Ez naizela ni poeta?". "Ez", erantzun zidan harek. "Zer da poeta, bada?". Eta berehala ihardetsi zidan: "Mundu honetan hiru persona-klase daude Jainkoari hurbil: Poeta, "santua eta zoroa. Denok omengara apur bat poeta, santu eta zoro, "baina beste bi propietateak galtzen direnean, hau da, esate bate-rako, santutasuna eta zorakeria galtzen direnean, orduan, orduan "poetatza geratzen da biluzik, argian, nahasketa gabarik, oso-osorik. "Zer den poeta, diostazu? Bai, esanen dizut. Poetak ezti inportarik "egiten diruari. Ongi baldin badator, hobeki joanen da. Zori onean "eskuratzen baldin bada, zori hobean gastatuko da. Nire iritzian, mai-tale ezin-hobea izan behar du poetak. Ez andrearen maitalea, ez "haragiaren deseatzalea: Andreak maitatuko ditu, loreak balira bezala; "txoriak maitatuko ditu bere erraietako seme-alabak balira bezala. "Eta zuk (orduan eznuen andrerik), andre bat maitatzen duzun egu-nean, haren gorputza maitatuko duzu, eta behar bada haren arima "maitatzen baldin baduzu, zuhurra, argia edo prudentea delako mai-tatuko duzu, baina inoiz ere ez txori bat edo lore bat balitz bezala. "Gainera, zu diru-zalegia zara." Honeraino ene aita.

Ni beste iritzi batekoa naiz, beste aburu batekoa. Niretzat poeta da, ideien asmatzalea, edo, hobeki esanik, sentimentuen asmatzalea. Nundik eta norako mandatua. Zer eta zergatik. Eta batez ere, heste gainerako gauza guztien gaineratik, zertarako. Zertako senti eta zertako pentsa. Zertako maita eta zertako higuin. Mandatua, mandatua eta mandatua. Poematika.

Begira dezagun. Aingeru bat dator, soinean akordeoi bat dakarrela. Hori da, denok dakigun bezala, Adolfo Becquer. Eskribituko du; haren soinuan mila bertso eta koplak aterako zaizkio torpeki, akordeoi batekin jotzen duelako, alegia, baina nola aingeruaren begitartea dakarren, musika barnerakoia izanen da. Bere puntu eta bertso guztietan zeru-arteko bizitegietatik aire bat dator. Baina den-den-dena, sentimentu baten inguruan jiratuko da:

¿Qué es poesía?... Poesía eres tú.

Begira dezagun. Gizon bat dago Amerikan, Galiziako Bidean ibilia egon dena, birao-gile famatua, anarkista fina, eta Espainiak sortu duen poetarik bortitzena. Nola blasfematzen duen! Badirudi, Jainkoa bera, bere tronu altuan ikaratzen dela. Liburu bat egiten duenean, apurturik presentatzen dio jenteari. Mintza eta mintza eta mintzatzen da. Kanta eta kanta eta kantatzen du. Mundu guztiak gorrotatzen du eta mundu guztia gorrotatzen du. Baina harek:

¿Es que no puedo yo preguntar?

Begira dezagun. Hoek dira mandatuak, eta hoek dira poetak. Ezta-
kit nik besterikan. Uste dut naikoa dela. Eta entenitzen eznaue-
na, bere errotikan aterea dago. Gizon anapoeta da.

POETA LAUREATUS ETA POETA OUTSIDER

Platonek bere errepublikatikan deserritu zituen poetak.

Badakizue nola Madrilen argitaratzen den erdal humorezko erre-
bista bat, "Galeperra" izenekoa. Nik astero irakurten dut. Iheki guz-
tietan hizkirimiri bat, "Bulego Madarikatua" izenekoa. Bateko di-
bujuan ikusten zen bulego madarikatu haretako buruzagia edo uga-
zaba, zihor luze bat eskuan daramala, eta haren aurrean ofizinsta
gosekil guztiak belaunikatzen dira. Ugazabak dio: "Eta jakin dut,
"nola dagoen gure artean pisti hamorratu bat, ama zantar batek
"sorturiko hilori forma-gabe bat, bertsoak eskribitzeko ausartzia
"hartzen duena."

Hau da alde bat. Ikus dezagun bestea.

Dante Alighieri italiar poeta famatua, beti ikusten dugu erretra-
turik, bekokian ereintzezko koroa bat dadukala. Espainian urtero
hospatzen dira Gaztelako eta Andaluziako herrixka guztietan Lore-
Jokoak direlakoak. Irabaztunari, diruarekin batera, arrosa fresko bat
eskeintzen dio neskatxa eder batek.

Bi poeta-klase ezagutzen dira jentartean: Maitatua eta Higuin-
dua; poeta laureatus eta poeta outsider. Zergatik gertatzen da honela?
Egia esan, poetak eskribitzen edo kantatzen duenean, jentea asko
arduratzen da esaten duenarekin. Harentzat eztago desajolarik.
Zerren poetak eztuen poetatza edo poetaren gradoa hartzen, jentea-
ren barreak eta arbuioak bentzutzen dituen artean. Barreen gaintekan
igaratzen baldin ezpada, pallaso barregarri bat baizik ezta izanen.
Bere burrukaldia, bere gatazka, bere gerra, herra eta gudua, pietate-
gabekoa, krudela, gogorra eta urriki-gabekoa izanen da. Eta azke-
nean garaitun irteten baldin badu, orduan poeta izanen da. Baina

burruga horretan eztu jentearen sinpatiarik irabaziko, bakarrik irabaziko du jentearen errespetoa. Ezta jada pallasoa, ezta arlekin itsusi eta barregarri bat. Orduan bere bigarren burrukaldia hasiko da.

Errespetoa irabazi ezker, gerra hori ezta poetaren ardurakoa, ezta haren ajolakoa. Trankil dago orduan bera, eta urduri dagoena jentea da. Jentearen ardurakoa, ajolakoa eta inportakoa da gerra triste hori. Poeta bere haunditasunean entzuten da, han dago bere sentimentuekin, eta jenteak hura irabazi nahi du, poeta irabazi nahi du. Jentea, konforme zaudeten bezala, tonto batzu zarate, eztuzue adimentu haundirik, eztuzue entelegurik. Horregatik da jentea anapoeta, entelegurik eztuelako, adimenturik eztuelako. Eta poeta erosi nahi du, diruz ezpada, orduan palaguz, lausenguz. Poeta laureatzen du. Eta poeta jentearen aldekoa baldin bada, bere sentimentu asmatuak giza-korrek baldin badira, jentearen modukoak eta gradokoak, gustukoak eta gogarakoak baldin badira, orduan ezaduka zergatik ereinotza gezurrarekin paga. Egiarekin mintzaten da jentearen gustuan. Hori da poeta laureatus.

Jenteak eztakus poetak eztuela bere burua salduko. Zerren bere burua saltzen duen momentuan bertan, poetatza abandonatuko duen. Jentearen errespetoa irabazi zuen bere lehenbiziko burrukaldian, baina poesiaren errespetoa galduko du bigarreanean. Ezta pallaso bat izanen jentearen aurrean, baina izanen da pallaso lastimagarri bat, bufoi tamalgarri bat, poesiaren aurrean.

Azkenean. Poetaren sentimentua jentearen gustukoa ezpaldin bada, eta poetak bere sentimentuan eta poetatza gorengoan iraun nahi baldin badu, ezpaldin badu bere sentimenturik ukatzen, orduan izanen da gorrotatua, arbuiatua, gaitzeritzia eta higuindua. Orduan izanen da poeta outsider. Eta jenteak, ahal badu, jenteak, zentzu egiazkoaren izenean, Golgota mendi batean josiko du poeta gurutze batera.

POESIAREN FUNTSA ETA POESIAREN FORMA

Hauzi zaharra da artisten artean, ze parte hartu behar duen poesiaren balioan funtsak eta ze parte formak. Dilentatien tertulia guztietan lehen gradoko leku bat hartzen du hauzi idor honek, eta haren gainean esaniko guztiak, ezlirake bibli-paperezko biblioteka oso bategan kabituko.

Egia esan, ezta konprenitzen, nik behintzat ezta konprenitzen, poesian nola pentsa litekeen funtsa eta forma separaturik legokeenik. Funtsa bakarrik ezta ezer, da gauza astrato bat. Eta forma bakarra ere, gauza alperrikakoa da.

Ikus dezagun. Gizonak ezta pentsamentu astratorik pentsatzen.

Pentsamentua, badirudi anatomiaren funtzio bat dela. Pentsatu, bu-ruarekin egiten da, hala nola dijertu estomagoarekin egiten den. Asko mintzatu da mundu honetan meta-fisika eta meta-psikolojiaren gai-
nean. Baina hala ihardukitzeko, elementu fisikoak usatu dirade. "Meta" (hau da harago) joan nahi izan da, esan, entzun, ikus edo uki litekeen bidetik. Nik uste dut, eta bestela gerta litekeenik konprenitu ere ez-tut egiten, "meta" zorioneko hoiek esistitzen ez-tutena. Pentsa edo senti liteke, baina hitzekin, hitzak direla medio. Hitz gabeko pentsamentuak edo sentimenduak, gizonaren eskutik eta aldamenetikan kanpoan geratzen dirade. Egia da, noizean behin bestela esplika litekeela emozio bat (emozioa, nire iritzian, sentimenduaren izaera beherengo bat da), esplika eta esprimi litekeela soinuarekin edo kolo-
reekin, baina musika eta pintura badakigu zer diren berez, mintza-
tzeko modu dotore baina torpe bi.

Beste horrenbeste gertatzen da formarekin. Zentzu-gabeko hitz-
zerrenda luze eta ongi-apaindu bat hartzen baldin badugu, kontuz eta
arduratsuki baldin bagabiltza, estetika-alde-tik ez-tago batere duda
zerbait jarits eta lor genezakeela, baina izanen da hori, estetika hutsa,
momentu bateko lorea, bolandera igarankor eta iraupen-gabeko bat.

Gure euskal literatura pobre honetan har ditzagun ejenplo bi:
Behar bada, beste literatura aberatsago batean, ejenplo gertuagoak
eta argiagoak aurkituko dira, baina denok konpreni dezagun, gure
ar-lo traketsera joko dut.

Gure literaturan maisu izan da, eta da, Manuel Lekuona euskal-
tzain jaun apaiza. Azkenengo urte hauetan, poesia batzuk egin diz-
kigu Jesus haurtxoaren gainean, gauza egokiak, musikaltate haun-
dikoak, uste dut alde horretatik ez-tagoela euskeraz gauza lortuago-
rikan. Forma aldetik, ezin-hobeak dirade.

Larrean argitaratzen den "Olerti" erre-bistan, poeta bat agertzen
zaigu, zeinaren izenik edo kondiziorik ez-tudan nik ez-agutzen, birrizen
batekin eskribitzen duelako: Otsalar. Gauza sakonak eta kemen-
tsuak egiten ditu, bortitza da, entelegutsua, adimentutsua, zerumuga
zabaleko poeta, lasai dabil poesia gorengoaren alor aberatsetatik. Baina
formarekin egiten du oztopo. Badaki kopla nagusi bat zer den ere
ez-takiela. Hura, Otsalar hori, funtsaren aldetik, ezin-hobe da.

Baina, nola Lekuonari, hala Otsalarri, gauza bat falta zaie bieri.
Funtsa eta formaren arteko ezkontza egokia lortzea. Poesia hori
baita, ezkontza hori. Poesia, funtsarikan gabetanikan, arte-belo este-
tiko-en baratz zoragarri eta ajola-gabean eroritzen da. Formarikan
gabetanikan, filosofia idor eta aspergarri bat bilakatzen da.

LEHENGO, ORAINGO ETA GEROKO POESIA

Zer eta nola eskribi. Funtsa eta forma. Pindarokin hasirik eta poesi-sari azkenarekin akabaturik, polo bi hauen artean jiratu da gizonaren buru arinak sorturikako poesia guztia.

Poesia, dena dela, gizonak egiten du, eta animalia aspergarri honen eskuak manaiaturikako eginkari guztiak bezala, moduetara eta modetara loturik dago. Andreek, gonak eta burrusak asmatzen dituzte, modak eraginik, eta azkenean andrea ezta gizonaren urrisa baizik. Modua eta moda etsaiak dirade, etsai hamorratuak: haien artean ezta sekulan bakerikan egonen, ezta inoiz adiskidantzarikan firmatuko. Gizonaren jakea, hiru botoi edo botoi bakar batekin jos liteke, ebakidurak eraman litzake saihets-aldeetan edo ipur-aldean, baina beti eramanez ditu solapak eta maunketako botoi itsusi hauk. Moduak azkenak gordetzen ditu, eta aurrenak kendu nahi. Modak berriz aldebes, solapak ken eta ebakidurak imin. Gerra izugarria dago, baina modak bentzutzen duen egunean, orduan bertan, jakearen izaera bera desagertuko da.

Hala gertatzen da poesiarekin ere.

Poesia egiten hasi zirenek, modu batzuk finkatu zituzten, ez bakarrikan forman, ezpada baita funtsean ere. Har dezagun ejenplotzat Gaztelako poesia. Gero ikusiko dugu zer gertatu den Euskalerriko poesiarekin. Modu lehen aipatu ditudanak, poeta batzuek finkatu zituzten; dirade: soneto, lira, romance eta abar. Modu hoietan erabili eta haunditu da gaztelaniazko poesia, eta gaurko egunera allegatu da.

Eta gaurko poeta modu hoiekin eskribitzen baldin badu, esatei zaio lehengo poesiari lotu zaiola. Eta tinko, gogor eta konorterik galdu gabe irauten baldin badu, zaharkitua deituko zaio: obsoleto.

Orduan, poeta hauei kontra egitearren, modu berriak asmatzen dira. Eta gaurko poesia sortzen da. Moda hauk zoroegiak diradenean, geroko poesia deitzen diote, etorkizunaren berriak baleduzkate bezala, etorkizuna zoro dela segurantza osoa baledukate bezala.

BETIKO POESIA

Baina, jaunak, poesia ezta modu eta moda hauen defenditze hutsa. Lehen esan dut, gizona animalia aspergarri bat dela. Inglesek hitz bat dute, zeinaren parerik ez tudan nik euskeraz ezagutzen: "Self-sufficiency". Gauza honetaz beterikan ibili da gizona mundutikan, zuhartzak abandonatu zituztenetik honera. Napoleonek bere burua koroatu zuen Frantziako Enperatore bezala. Gizonak berea Jainkoaren krea-zioko errege bezala. Animalia guztien artetik, hura da aspergarriena.

Nik uste dut, erregetzan uzten gaituztela gainerako animalia guztiak asperturik, uste dut zamariak, eta zakurrak, eta zinaurriak, eta gainerako zimioak, eta itsasoko, leihorreko eta aireko animalia guztiak asperturik daudela gutzaz, barre egiteari utzi diotela, milaka urte egon diradelako gure lepotikan burla eta trufa egiten.

Baina gizartetik person-klase batek irteten du, aspergarritasun horri uko egiten diona: Poeteria. Eta poetak modu eta modari alde eta ihes egiten dienean, denbora alde batera bertan uzten duenean, orduan sortzen da betiko poesia. Eta hau da gauza premiazko bat, gizonaren gainean indar eta bortxa neurri-gabe batekin datorrena. Gizonaren asturua, haren patu malbenturosoa, adi eta zai eta begira dagokio deiar dar derrigorrezko horri, hitz sakratu eta eskapu-gabeko horri. Gizonek sufritu egiten dute, zerren gizonek animalia guztiak uztarpetu eta kateatu ondoren, munduan libre egon den animalia bakarria katigatu nahi du. Orduan da momentu lastimagarria eta lotsagarria, zeinean gizonak gizona katigatzen duen.

Basoko legea da, indartsuenaren legea, inbutuaren legea. Arrai haundiak txikia jaten du, goian dagoenak ttua botatzen dio behean dagoenari. Otsoak eta hienak prestuagoak dira. Sugea nobleagoa. Pobreak goseak hiltzen ditu, eta alderdiak formatzen dira, ezkerreko eskuarekin ebasten dutenen alderdia, eta eskumako eskuarekin ebasten dutenena.

Behokoak bere burrukaldia hasten du goikoaren kontra. Eta goian dagoenean, orduan lehen goian zegoena azpian dago, giza-klase berririk formatzen dirade, eta burrukaldia aurrera doa. Eta bitartean munduan mila miloika persona daude gutxi jaten dutenak, eta haien defentsan gutxi irteten dute, eta irteten dutenean gezurrezko hel-buru batekin irteten dute, munduko langileak, diote, gurekin zortzate, ezen gu goian gaudenean, orain bezalaxen hilen zarate gosez eta hotzez, ezen orduan, orain guk behera bota nahi ditugunak, zuegana joan dira, eta laguntza eskatuko dizuete guri kontra egiteko, eta berriz ere iraunen duzue hiltzen afusilaturik eta bonbardeaturik, gizon talde triste bat besterik etzaratelako, eztelako zuentzat naikoa, gosez hiltzea, eta modu berriak gura dituzuelako hilak izateko.

Arrazoa eta etika, legea eta erlijioa deitzen da, baina gehienetan interesek eraginik. Egia bilakatzen da, baina gezurrez, bakarrik biltzen da poterea eta gizonaren gobernu, aberastasunak eta ondasunak. Poterea, Poterea eta Poterea.

Eta noizean behin, poetak agertzen dirade. Poeta da gizon egia maitatzen duena, egia hori hitzaren medioz esplikatzen eta kantatzen duena.

Gainerakoa da alferrikakoa, "procedit a malo". Egia behar da, baina ez egia metafisiko bat, ez egia ideal bat, egia enpirikoa baizik,

begien bistarekin ikus litekeena, eskuekin uki litekeena, besartean laztant litekeena.

Eta gizon hortzaz konturatzen dena, garbirik eta bekatu gabe dagoen giza-bihotza —gizonak eragiten dion arbuioa, gorrotoa, pena eta kantsazioa alde batera utzi ondoren—, hitzaren medioz ihardukitzen dena, hura da poeta. Hura da isil-arazi nahi den gizona, hura da Platonek bere errepublikatik deserritu zuen gizona.

Eta poesia, egiatzko poesia, betiko poesia benturosoa, naiz-eta izan maitakorra, epika edo edonolakoa, egiaren amoriotik sortzen da, amorioan, maitasunean egiten du bere estatua, eta kanpora irteten duenean, mailukadak eta segakadak bezala da gizon anapoeten lepoaren gainean, poterea eta dirua eta aberastasuna bilatzen duten gizonen gainean.

Pertsegitua izanen da, harmaz ezpada, orduan gezurrez edo bortxaz, edo lausenguz, baina mundu honetatik aparte egonen da, zerren kantatzen dien gizonak ezta dukaten entzuteko belarririk, ezta dukaten konprenitzeko bururik, eta entzun eta konpreni dezaketen eguna datorrenean, orduan ezta premiarik egonen, poetak mintza litezin.

* * *

EUSKALDUNAREN POETATZA

Recreador de la lengua
Anapoeta será
Quien librándola de mengua
Su caudal conservará.

Unamunoren liburu hil-ondoko “Cancionero” izenekoan, erderazko bertso galant eta nire iritzian desegoki hau agertzen da. Gure artean erderaz ezta kien euskaldunen bat baldin badago (mirakulua izanen litzake), enteni dezala, euskeraz: “Hizkuntza anapoetaren bir-egilea izanen da, gutxi-erizkoatik salbaturik haren aberastasuna gordeko duena.”

Eztu esaten hemen Unamunok ze hizkuntza den hori. Baina aurpegiko begiek zerbaiterako balio badute, edo antiojurik kentzen ezpaldin badugu, agirian dago, hizkuntza anapoeta hori gure euskera milatan maitagarria eta lauretan santua dela.

Unamuno harro eta arguilutsu zegoen bere arrazaz eta leinuaz, baina bihotzez gorrotatu zuen beti euskera. Ezta kien nor izan den aspaldi honetan esan duena (behar bada Mitxelena euskaltzaina), Unamunok gutxi-erizten ziola euskerari, berak etzuelako inoiz euskeraren ja-

betza oso bat lortu. Askotan saiatu zen bere gauzak euskeraz esaten, eta jabetza hori falta zitzaion bezala, ezin jarri izan zuen inoiz paperean, buruan zedukana, eta bere hogena aitortu beharrean, euskerari bota zion errua. Nola konpreni liteke Unamuno zerbaitean erraturik dagoenik?

Baina Atsularrek esan zuen bezala, edo esan nahi izan zuen bezala, euskerak berez eztaduka ezereen bildurrik, torpe eta habildade gabekoa baldin bada, ezta haren errua, euskaldunena baizik. Eta horregatik euskera hizkuntza anapoeta baldin bada, ezta euskera anapoeta izanen, Euskalerrria baizik, eta euskal herrien bihotzean poetatza sartzan den egunean, orduan esan liteke euskera hizkuntza poeta dela.

Baina hori Unamunoren iritzia da, eta badakigu euskal arloaren gaineko haren iritziek eztutela balio haundirik.

Zuek zer uste duzue? Euskalerrria herri poeta dela ala ez? Nire iritzia orain emanen dizuet nik: Euskeraz ze poesia dagoen eskribiturik begira dezagun: Begira dezagun antzinako bizkaitar poesia lirika, zuberotar iturri-kantak, gabonetako merijesiak, Santagedako koplak, eta hori... Ba alda poesia? Nik uste dut baietz. Orduan nik uste dut euskera hizkuntza poeta dela. Eta gainean pentsatzen dut denborarekin Euskalerrriak bere poetatza galtzen duela. Bere izen propioaz ukatzen duen herriak, poetaren gradotik alde egiten du, zorakeriaren gradoan sartzeko. Eta lehen ikusi dugu zorakeria eta poetatza ezin joan litezkeela batera.

BERTSOLARIAK ETA KOPLARIAK

Santagedako koplak asmatu zituztenak, jente argia eta egiazki poeta izan ziren. Gaur egunean eztago Euskal herrietako zati hauetan haren parerik. Koplariak desagertu egin dira Bizkaia eta Gipuzkoatik. Badirudi bakarrik irauten dutela Zubero-aldean.

Bertsolarien gainean, zer esanen dut? Hor daude, plazan dabilta igandero.

Ze diferentzia dagoen koplari eta bertsolarien artean? Lehenbizi, lehenbizikoek koplak egiten dituzte, eta bigarrengeok bertsoak. Laster ikusiko dugu bertso eta koplaren arteko diferentzia.

Gero, bertsolariak prosaikoagoak dira, eztadukate koplarien irudimenik, naiz eta haien ofizioa habilagoa den. Koplariak naturatik hartzen dute oin, eta basoko gauzek eskeintzen dizkieten irakaskintzak, gizonaren izaerara eramaten dituzte. Bertsolaria zuzenagoa da, gizonaren problemak konsideratzen ditu, baina zuzenki doa gauzara, inun ostarurik egin gabe. Zer da hobe? Hori bakoitzaren gustuari dagokio loturik.

KOPLAK ETA BERTSOAK

Bertsolarien bi bertso-klase egiten dituzte gaur egunean, bertso nagusia eta bertso txikia. Bertsook lau edo bost puntu edukitzen dituzte. Bertso nagusiaren puntua honelakoa da: Hamazortzi silabakoa, eta zesuratu egin behar da bostarekin, hamarrarekin eta hamabostarekin. Azkenengo zesuramentu hau askotan kentzen da. Bertso txikiaren puntua honelakoa: Hamairu silabakoa, eta ezaduka zesuramentu bat baizik, zazpigarren silaban.

Koplak ere nagusiak eta txikiak izan litezke, eta haien puntuak bertsoetako berberak dirade: Hamazortzi eta hamairu silabakoak. Baina koplok ezadukate puntu bi baizik. Kopla nagusian, lehenbiziko puntuaren erdian puntu berri bat formatzen da: Aurreneko hemistioari silaba bi kentzen zaizkio, eta akabantza berdina ematen zaio. Orduan hiru puntu geratzen dira, bi aurrenekoak zortzi silabakoak eta atzenekoa hamazortzi silabakoa. Baina kopla txikian ezta halakorik egiten.

B E R T S O A

NAGUSIA

Guraso biak jaio jatzuzan
Leongo erreñu zarrean
Eta ezenduan euskeraz eiten
Ikasi txiki-denporan
Diflotsudana ezdozulako
Entendietan arean
Lastima andia egin jatana
Arimearen barruan.

TXIKIA

Melitxu Basurtuko
Piko meladua
Mesperu ustel gozoa
Sagar eztitsua
Laster izango zaraz
Neugaz ezkondua
Nire bizi lekua
Ezda komentua.

K O P L A

NAGUSIA

Arrosadian aihena
Arbolarikan motzena
Nire bihotza hegazi doa
Nire maitearengana.

TXIKIA

Buruan kalentura
Kaderetan otza
Zureganantza doa
Neronen biotza.

BERTSO-EUSKERA

Badakigu hizkuntzetan eta hizkuntza bakoitzean molde diferente asko daudela, eta batez ere lesikografia-kontuan diferentzia izugarriak daudela. Honen ganean euskaltzaleek badakite apurren bat, Bilbon eginikako Batzarretikan honera.

Badakigu nola burdin-gintzak bere hitz teknikoak daduzkan, nola marinelen hiztegia guztiz diferentea den laborarien hiztegitik. Baina han mintzatu etzana da, nola dagoen bertso-euskera berezi bat ere. Bertsolarien bertso askok txarki ematen zidaten niri belarrira, euskera normalean erabilten ezten hitz asko erabilten dutelako. Bertsolarienzat kalte handia izan da hori, batez ere purismoaren denbora izugarrietan. Ikusi dugu nola Euskal herrietan egon den bertsolariarik zorrotzena bentzutu egin zuen hogeitun urte inguruko mutil batek (hau gertatu zen orain hogetabost urte), eta bentzutua izan zen, mutil horrek hiztegi berezi hori erabilten etzuelako, eta bai hitz berri asko. Hitz batean, bertsolari zaharrak gehiegi zekiela, eta bertsolari gazteak gutxiegi zekiela. Uste dut hogetabost urte honetan, eztuela gauza haundirik ikasi.

USARIOAREN KONTRAKO GERRA

Hiztegi hori, bertsolarien hiztegi berezi eta dotore hori, usarioak finkatu du, usarioaren zigulu kendu-ezina darama. Eta nola usarioaren kontra, gerra hamorratu eta itsu bat libratu den mende honetan, hala hiztegi horren kontra ere gerra krudel bat libratu da, gaurko egunean akabatu eztena. Usarioaren kontrako gerran, soldado berriak atera dira usarioaren alde, tradizioaren fabore, eta badirudi gaur egunean purismoa bentzutua dagoela. Baina zoritxarrez, bertsoan ezta beste horrenbeste gertatzen. Oraindik ikusten dugu nola bertsolariari, egiatzko eta usarioaren ganean finkaturikako bertsolariari, kontra egiten zaion usarioari jarraitzeagatik. Eta batez ere, nola esistitzen duen pseudo-kulturazko pseudo-poesia batek, herriaren poesia-tik, bertsolarien poesia-tik eta euskaldun kulturatikan osorik banandurik eta separaturik dagoena.

GURE POETAK

Mugimentu berri guztiek, aurretik joan den esperientzian hartu behar dute ejemploa eta oinarria. Gehienetan, hala egiten eztenean, ez-jakintasunagatikan da. Gure poetek eztute jakin bat ere, nola egin behar den euskal poesia. René Lafon frantzes euskalari sonatuak dio Euskal Adiskideen Boletinean agerturikako bere artikulu batean, "Sur

la versification de Dechepare" izenekoan: "Mais presque tout est encore à faire dans le domaine de la métrique basque."

Hala gertatzen baldinetarika bazaio hain jakintsu den euskalari bati, zer etzaie gertatuko gure poetatxo urrikarriai? Inork eztu oraindik asmatu, baina nik helburu asmatu behar banuke ezagutzen ditugun euskaltzaleentzako, hau izanen litzake: "Federeekin pentsa". Gure poeta eskolatuek, eskola txikiagoa ukan dute, bertsolariak baino. Gure poetek eztaite euskal metrika zer den, eta badirudi euskalariak ere ezta kitela. Baina bertsolariak bai. Dударikan gabetan, segurutikan, bai.

POESIA-EUSKERA

Arlo honetan gutxi landu da. Baina hildoak trazatu behar dirade, bertan hazia erein, eta zihur nago egun batean frutua emanen duela. Euskera, berez, munduko Unamuno guztiek diotena gorabehera, hizkuntza poeta da. Nik horren gainean badakit zerbait. Euskera nire pentsamentuen bidetzat hautatu baldin eta badut, horregatik izan da, erreztasun haundiagoa ematen didalako, nire mandatu apurra adierazteko.

Eta euskal poesiarako hiztegia eta mintza-moldea formatzen den egunean, orduan ikasiko dugu:

EUSKAL POESIAK ZER IZAN BEHAR DUEN

Honen gainean federeekin pentsatzen dut nik ere pizka bat. Ni euskaldun arrazakoa naiz, naiz-eta eztidan ardurarik ukaten arrazak, eta egungo egunean uste dut euskalduna naizela, naiz-eta oraindik ez tudan euskararen jabetza oso bat lortu, nik nahi dudana jabetza, behintzat. Eta nire inguruan begiratzen dut, ikusten dut nola egoera hertsian, nolako larritasun haundian dagoen gure izaera eta gure hizkuntza. Nire bihotzean ezta euskerarentzateko kupidazko sentimenturik kabitzen. Niretzat, euskera premia bat da. Nork esanen du ogia maitatzen duela? Ogia ezta maitatzen, behar izaten da. Hala pasatzen zait niri euskerarekin: Eztut maitatzen, behar izaten dut.

Eta gure izanaren zolarako hain ardurakoa eta premiazkoa den hizkuntza hau, badirudi gal-zorian dagoela, eta nire iritzia da denborarekin arrisku haundiagoan egon delako. Nik salba-bide eder bat ikusten diot, eta da poesia. Hori izan behar duen euskal poesiak: Gure hizkuntzaren, gure euskera deseatu honen, salbaziozko tabula. Jaun-andreak, mila esker.

* * *

AKABATU ONDOKO AKABANTZA

Eta akabatzeko, ejemplo bat imini nahi dizuet, zer den nire iritzian euskaldun poeta bat. Izenik eztut aipatuko, zolu labanean gabiltzako. Euskaldun apaiz bat dago, oso gizon argia, berak eskribitzen duena besterik firmatzen ez duena, oso eskolatua, poesizalea eta poeta, Euskal herrietan eztagoena, apaizak behar diren lekuan baizik. Eta liburu bat dago, estranjerian argitaratua eta Espainian debekatua, gauza desegoki asko esaten duena. Behar bada, asko egiak izan dira, baina bat behintzat gezurra da, gezurra eta kalumnia eta testimonio faltsua. Behar bada (hala pentsatzen du apaiz poeta horrek), liburuaren egilearen gorrotoa merezi izan du gauza personalen bategatik, eta orain mendekatzen da. Eztaki segurutik nola den, nola gertatu den, apaiz poeta horrek eztakielako nor den liburuaren egilea. Hori izan da beti gezur-esale guztien politika eta iharduki-modua, harri bota eta eskua eskuta. Apaiz hori Espainian bizi da, hemen barnean eskeintzen dio bere zerbitzua Erromaño Elizari, bere zerbitzu adimentutsu eta baliosoa, bere fedea eta obligazioa den bezala. Eta besteak esaten dio paperean, liburu horretan, argi eta garbi, desenkusa edo aitzakiarik gabe, eskapu gabe, komunista dela. Eta zer egiten du besteak, gure apaiz maiteak? Poesia batekin erantzun. Gezurrari egia, eta egia esateko biderik egokiena, poesia da. Entzun zazue apaiz horren erantzunezko poesia:

EGIAREN OSASUNA

Berriro etorri naiz
Portura heltzen den batelaren antzean
Nire atzetik dator
Hainbat oroitzapenen itsaso beltz bizia.

Ene herritxua
Nire portu baketsua
Gurasoen kabia hutsa
Hil zaizkigunen kanposantu eternala.

Zugandik alde urteak dira
Munduan zehar ibilia nagoela
Udaberriaren lagun
Enadak berak ere badatortza
Bakearen kimu berdeak
Erne baitira gizonen artean.

Urteak dira baina
Orma hautsiak ikusten ditut oraindik
Eta bihotzetan gorrotoaren bitsa.

Hamaika zatitan birrindurik
Dagoen gure herri honetan
Gizonak eztira anai.

Egiazko hitzak eta gezurrezko ideiak
Erakusten dizkigute
Maitatzen dutelakoa
Gorrotatzen dute.

Ezta geiso gaurkoa
Gaurko geisoa izan arren egiaz
Betidanik gure artean
Oñaz eta Ganboaren arteko hasarreak
Pizturik dirau.

Behinolako karlistak eta liberalak
Gaurko ezkertiak eta eskumatiak
Berriro odoleztatu dituzte
Mendiak eta gartzelak.

Atzo jauntxuak gaur kapitalistak
Feudalak atzo burgesak gaur
Zeinbat zakur hainbat mustur.

Bakoitzak dio :

Lagun hurkoa hiltzeko eskubidea
Eztauka inork
Nik baizik.

Guztiengandik hurrun
Ihes egin nuen nik.

Alderdi hiltzale bakoitzak esan zidan :
Nirekin ezpazaude
Estaien zelataria zarade.

Haiek egia zekien nik baino hobeki...!
Eta ez beren egia, nirea baizik...!
Barneko ideiaaren ardoak
Sena galdu arte mozkortzen gaitu
Asko dira mozkortzen direnak
Gure herrian gehienak.

Ogitik datorkigu egia
Egiatik datorkigu ogia
Gizonak
Ez tripatik
Ogiz bakarrik ezkara bizi
Zerren egia-ogia hutsik
Beharrezkoena da guretzat.

Aizearen hegaletan eskegi nuen
Nire barneko deiadar sutsua:
Tisis edo bizien,
Har-edo-laga beharreko honetan
Ez bata eta ez bestea
Nahiago dut osasuna.

Osasun-osasuna
Ogi oso bat egia oso bat
Ogiaren eta egiaren osasuna.

Tisiko alderdikoak zuri
Gorrotoaren gorrotoz tinko
Zegozkidan so.

Bizien alderdikoak ere
Gorrotoaren gorrotoz beterik
Zegozkidan adi.

Haien erdian bizirik nengoen
Osasunaren defentsore bakarra.

Egia osoaren defentsore bakarra.

Urteak dira eta oraindik ere
Gure herriaren ariman
Gorrotoaren suak dirau pizturik.

Kantabriako itsaso eder gurea
Epel itzatzu bihotz sutsu gogor hoek
Zure antzean gizonek har
Dezaten zeruaren kolore urdina.

*Txistuaren aizeak poesiaren airea itotzen zuen artean,
1960 urteko Donostiako Euskal Asteko asteartean, arra-
tsaldeko zortzi eta erdietan, Aiuntamentu Zaharrean, Gabriel
Arestik irakurririkako hitzaldia.*

